

Rudziński, Eugeniusz

"Archives de l'Agence Havas", Paris 1969 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 12/4, 550-554

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ograniczona objętość bibliografii sprawia, że nie zdołano pomieścić wszystkich nazwisk. Posługiwanie się bibliografią ułatwiają indeksy: tytułów gazet i osobowy.

Publikacja *Gazietnyj mir...* jest pierwszą radziecką pracą stawiającą przed sobą zadanie całościowego ujęcia historii prasy radzieckiej. Jak wynika z zestawienia dokonanego przez autorów, największa ilość nowych tytułów czasopism centralnych pojawiła się w ZSRR w okresie lat 1921—1925. Wyrażała się ona liczbą ponad pięćdziesięciu gazet. Natomiast w okresie po drugiej wojnie światowej, nie licząc zmian tytułów, pojawiło się zaledwie sześć nowych gazet, z których najbardziej znaną jest „Sowietskaja Rossija”. Nie oznacza to oczywiście jakiegoś regresu, ponieważ większość ukazujących się obecnie gazet radzieckich ma już kilkudziesięcioletnią tradycję, a wzrost czytelnictwa charakteryzuje dosadnie wzrost nakładów. Obecny jednorazowy nakład „Prawdy” wynosi 9,2 mln egzemplarzy, a „Izwestii” ok. 3 mln. Charakterystycznym dla współczesnych wielkich dzienników radzieckich jest równoczesny ich druk w kilku lub kilkunastu miastach ZSRR.

Reasumując, należy stwierdzić, że książka I. W. Kuźniecowa i E. M. Fingerta zawiera nie tylko cenny materiał porządkujący wiedzę o gazetach radzieckich, lecz również dzięki obfitości podstawowych informacji może służyć za podstawę do dalszych studiów.

Andrzej Skrzypek

II

Archives de l'Agence Havas, Paris 1969, ss. 487.

Opublikowany został opatrzony wstępem inwentarz materiałów archiwalnych jednej z najważniejszych informacyjnych agencji prasowych świata od powstania informacyjnej służby prasowej do wybuchu drugiej wojny światowej. Informacyjno-prasową działalność Havasa przejęła w roku 1938 agencja France-Presse.

O działalności agencji Havas powstały już cenne opracowania obcojęzyczne¹, a także doczekała się ona omówień w polskiej literaturze z zakresu historii prasy². Była to pierwsza informacyjna agencja prasowa w świecie, utworzona w 1835 r., działająca początkowo na terenie Francji, a następnie obejmująca swoimi wpływami Włochy, Szwajcarię, Belgię, Hiszpanię, Portugalię, część Afryki Północnej i Ameryki Południo-

¹ P. Fréderix, *Un siecle de chasse aux nouvelles: de l'Agence Havas à l'Agence France-Presse, 1835—1957*, Paris 1957; R. de Livos, *Histoire de la presse française*, Paris 1965; Havas, Paris 1954; R. Desemond, *The Press and World Affairs*, New York 1937.

² R. Starzyński, *Agencje informacyjne*, Warszawa 1935; E. Rudziński, *Informacyjne Agencje Prasowe w Polsce 1926—1939*, Warszawa 1970.

wej. Do czasów pierwszej wojny światowej Havas wspólnie z brytyjską agencją Reutersa i niemiecką Wolffa kontrolował informacyjną służbę prasową w świecie, wyjąwszy Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Pozostałe agencje informacyjne faktycznie spełniały rolę filii wyżej wymienionych biur informacyjnych.

Publikacja *Archives de l'Agence Havas* wnosi kilka szczegółowych informacji dotyczących historii tej agencji, które poniżej przytaczam. Otóż „wielkie porozumienie” trójki Havas, Reuter, Wolff z 1870 r. odnośnie podziału wpływów w świecie poprzedzone zostało porozumieniem tychże partnerów z 1859 r. w celu walki z konkurencją i wymiany informacji.

Istotny wpływ na wzrost potęgi agencji Havas, zajmującej się oprócz rozpowszechniania informacji, wydawania i kolportażu gazet, także działalnością ogłoszeniową, wywarło jej zjednoczenie 1 XI 1857 z Société Générale des Annonces, w skład którego wchodziły m. in. biuro ogłoszeń Bigot, Laffite, Bullier. Walory finansowe Havasa w 1879 r. wyrażały się w kapitale w wysokości 8 500 000 fr. podzielonych na 17 000 akcji po 500 fr.

W roku 1924 francuskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych wyraziło zgodę na subsydiowanie biura Havasa w USA obsługującego Amerykę Łacińską. W roku 1931 Havas dla przeciwdziałania propagandzie antyfrancuskiej w Azji otrzymywał od francuskiego MSZ kredyt w wysokości 800 000 franków miesięcznie. Od 1894 r. agencja była połączona z abonentami prywatnymi przy pomocy teleskryptorów i przekazywała cztery rodzaje informacji: a) wiadomości hippiczne, b) wiadomości finansowe, c) ważne wiadomości polityczne, d) résumé tych czterech serwisów. Od 1924 r. powstał także dział informacji handlowych.

Archiwa agencji Havas przejęte w depozyt przez francuskie Archives Nationales liczą 6 m³, tj. 487 jednostek archiwalnych z okresu 1875—1940. Obejmują one korespondencję dyrekcyjną z biurami we Francji i za granicą, agencjami sprzymierzonymi, dziennikami, różnymi abonentami i korespondentami. Niestety brak jest w depozycie dokumentów dotyczących Rady Administracyjnej, przechowywanych przez nadal istniejące we Francji przedsiębiorstwo Havas, które odmówiło ich zmikrofilmowania. Dotyczy to także dokumentów finansowych. Archives Nationales nie dysponuje również korespondencją z przedstawicielami zagranicznymi (z wyjątkiem hiszpańskiej wojny domowej).

Pierwszą grupę zachowanych dokumentów stanowi komplet kopii wysyłanych listów w latach 1875—1940 sklasyfikowanych w porządku alfabetycznym adresatów. M. in. kompletne są listy do filii Havasa od roku 1918. Znajdują się wśród nich pewne biura mniej ważne, takie jak Saint-Denis de la Reunion (korespondencja kompletna za lata 1874—1927).

Najważniejsza korespondencja z wielkimi agencjami rozpoczyna się od lat 1929—1930. Tak jest w przypadku agencji Reutera, Wiedeńskiego Biura Korespondencyjnego i amerykańskiej Associated Press. Najstarsze listy z agencją Wolffa pochodzą z roku 1920. Kopie wyżej wymienionych listów sklasyfikowane są w porządku geograficznym według miejscowości adresatów.

Drugą grupę dokumentów stanowią otrzymane listy, posegregowane w porządku alfabetycznym miejscowości nadawców.

Trzecia grupa to listy z korespondentami i dziennikami prowincjonalnymi, agencjami regionalnymi, dziennikami paryskimi i agencjami konkurencyjnymi.

Czwartą grupę dokumentów stanowi seria kontraktów, która pozwala wejrzeć w cele działania samej agencji, zinterpretować porozumienia z wielkimi agencjami dotyczące „podziału świata” w zakresie informacji. Zawiera ona traktaty z agencjami sprzymierzonymi i modyfikacje porozumień. Znajdują się w niej również statuty Havasa z 1879 r., akt włączenia do agencji Société Générale des Annonces, porozumienia z dziennikami prowincjonalnymi i zagranicznymi. Akta te informują m.in. o historii prasy w zakresie kontaktów z rządowymi organizmami francuskimi i zagranicznymi, różnymi grupami, izbami handlowymi, klubami i bankami.

Dossier diver zawiera ważne informacje dotyczące stosunków Havasa z ministerstwami i radiem. Niestety dokumenty kontaktów z Ministerstwem Spraw Zagranicznych nie istnieją dla okresu z przed 1935 r.

Fiszki abonentów agencji pozwalają zorientować się w zasięgu jej oddziaływania.

Archiwum filii agencji w Nowym Jorku dotyczy okresu 1932—1940.

Archiwum Ligi Agencji Sprzymierzonych³, którego dyrekcję powierzone Havasowi, zawiera materiały dotyczące nowej sytuacji agencji wynikającej z rozwoju radia, walki przeciw konkurencji pewnych rządowych służb informacyjnych, prawnej ochrony informacji, studiów nad problemami wspólnie interesującymi Ligę itd.

Dokumenty dotyczące Havasa zdeponowane dotychczas przez Archives Nationales rozmieszczone są w różnych zbiorach: Archives Nationales posiada dokumenty Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczące publikacji Havasa, krytyki tych publikacji, noty i informacje różne.

Biblioteka Narodowa skupia różnego rodzaju legalne druki agencji, być może niekompletne.

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych posiada sześć kartonów pt. „Papiery agencji Havas” byłego dyrektora służby prasowej MSZ Comerta za lata 1933—1940, zawierające m.in. dane o dotacjach dla tej

³ E. Rudziński, *op. cit.*, s. 29—42, 143—146.

agencji. Znajdują się tu także materiały kontynuatorów działalności Havasa za lata 1939—1945: Office français d'information (OFI) i Agence française indépendante (AFI). Materiały Archiwum MSZ nie są udostępniane.

Archiwum Legii Honorowej zawiera kilka informacji o osobach odgrywających ważną rolę w działalności Havasa. Archiwum Paryża i byłego departamentu Sekwany dysponuje głównie aktami handlowymi agencji. W posiadaniu prywatnym są m.in. dokumenty finansowe i dotyczące reorganizacji służby zagranicznej Havasa.

Jak stwierdził Pierre Albert, jeden z głównych inicjatorów opracowania inwentarza archiwum Havasa, zawiera ono ciekawe informacje nie tylko z punktu widzenia historii prasy, ale i rozwoju służby informacyjnej. Znajdują się w nim liczne dokumenty dotyczące relacji pomiędzy służbą informacyjną, prasą i władzami państwowymi. Dyrektorzy filii Havasa informują o sytuacji w krajach ich urzędowania i przekazują także wiadomości często z pierwszej ręki, które nie przenikały do prasy. M.in. w archiwach Havasa znajdują się dokumenty o sytuacji wewnętrznej, wojskowej i ekonomicznej Hiszpanii podczas wojny domowej. Reprezentant agencji w Kopenhadze w latach 1923—1939 informował np. o propagandzie nazistowskiej w Danii przed drugą wojną światową. Domyślać się należy, że w archiwach Havasa znajdują się także inne liczne informacje dotyczące prasy i sytuacji w poszczególnych krajach. Cezura pięćdziesięciu lat ogranicza niestety dostęp do licznych cennych materiałów archiwalnych Havasa.

Poniżej zestawiono informacje, niestety tylko hasłowe, poprzedzone sygnaturami, o dokumentach dotyczących historii prasy polskiej w okresie międzywojennym znajdujące się również w aktach archiwum Havasa. Przypuszczać należy, że w materiałach tych znajdować się mogą ciekawe informacje dotyczące działalności prasowej w Polsce i polskiej za granicą, jak również ewentualnych inspiracji prasowych zagranicznych, szczególnie Havasa, odnośnie spraw polskich. Związane one być mogą z kontaktami PAT — Havas w całym okresie międzywojennym i informacjami o sytuacji w Polsce przesyłanymi przez zagranicznych korespondentów Havasa. Archiwa zawierają zapewne częściowe, również zdekompletowane w kraju zestawy komunikatów takich agencji, jak Express, Iskra, Ofinor, Polpress i in.

Oddzielną grupę stanowią dokumenty dotyczące stosunków PAT z innymi agencjami sprzymierzonymi, które w istotny sposób uzupełnić mogą informacje znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Dokumenty o stosunkach Havasa z czasopismami zagranicznymi dostarczyć mogą danych o działalności prasy polonijnej w USA w latach trzydziestych.

- I. Copie de lettres
- 5AR 143 Varsovie. Agence télégraphique polonaise ou P.A.T. 1921—1927
 5AR 143 Varsovie. Havas 1931—1937
- II. — Lettres; reçues des succursales et bureaux et de l'étranger, ainsi que des agences alliées
- 5AR 327 Varsovie. Agence télégraphique polonaise (PAT) 1931—1940
 5AR 327 Varsovie. Havas 1931—1938
- III. — Correspondance.
3. Étranger
- 5AR 396 Varsovie. R. Kaepelin 1926—1934
- D. Correspondance et renseignements sur les agences concurrents
- 5AR 405 2. Agence polonaise de presse (PAT) 1920—1929
 5AR 406 1. Agence télégraphique ukrainienne 1917—1927
 5AR 407 Agence Express (ATE, Pologne) 1929—1938
 5AR 407 Agence Iskra 1929—1930
 5AR 407 Agence télégraphique Ukrintag (Roumanie) 1922
 5AR 408 Express télégraphique de l'Est (East-Express ou E.E., Pologne) 1920—1921
 5AR 409 Ofinor (Geneve) 1930
 5AR 409 Polpress (Pologne) 1934
 5AR 409 Transcontinental Press (Varsovie) 1937—1938
- IV. Contrats.
- 5AR 419 3. Varsovie. Traités Havas-Reuter-Agence télégraphique polonaise (PAT) du 15 décembre 1921, 8 novembre 1926 et 4 janvier 1935 1921—1939
- 5AR 431 8. Réponses des agences alliées au questionnaire du Bureau central de 1938, classées par ville d'origine (Amsterdam... Varsovie) 1938
- 5AR 435 10. Varsovie (PAT) 1933
- 5AR 442 2. Propagande par pays (Organisation et répercussion) Allemagne... Pologne 1937—1940
- 5AR 443 1. Correspondance échangée avec liquidateur concernant l'achat et le payment, par les agences alliées... (PAT de Varsovie...) 1935—1938
- Relation avec les journaux
- 5AR 458 14. Dziennik Chicagowski (Polish Daily News, Chicago) 1934—1939
 5AR 458 22. Kurjer Narodowy (Polish Daily Courier, New York) 1934
 5AR 458 33. Nowy Świat (The Polish Morning World, New York) 1934—1939
 5AR 438 37. The Polish Daily Record (Rekord Codzienny, Detroit) 1934—1935
 5AR 438 43. Zgoda (Polish Daily Zgoda, Chicago) 1934
- VIII. Conférence des Agences Télégraphiques Alliées
- 5AR 464 2. Conférence de Varsovie 23—27 mai 1927
 5AR 464 3. Conférence de Varsovie (rapports du bureau central et de la commission des Sept; organisation et status des conférences des agences alliées)
- 5AR 470 4. Reunion de Varsovie mai 1927
3. Correspondance avec les agences alliées classe par ordre alphabétique de villes d'origine
- 5AR 480 A-Z. Varsovie 1924—1938